



YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2021/2



MUNDARIJA

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA’MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 6 **БОТИРОВ ХУРШИД ИЛЁС ЎҒЛИ**
Парламент тадқиқот хизматлари
фаолиятининг қиёсий-ҳуқуқий таҳлили
- 14 **НЕМАТОВ ЖЎРАБЕК НЕМАТИЛЛОЕВИЧ**
Ўзбекистонда фуқароларнинг сайлов
ҳуқуқлари бузилганлиги тўғрисидаги ариза
(шикоят)ларни кўриб чиқиш тартиби

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 24 **ЮСУПОВ ЖАСУРБЕК МЭЛСОВИЧ**
Общая характеристика плагиата как
правонарушения и его виды
- 32 **ЭРКАБАЕВА ШАХНОЗА ИКРОМЖОНОВНА**
Коммандитное товарищество как институт
инвестирования: законодательство и практика
применения Федеративной Республики
Германия
- 42 **БАБАКУЛОВ ЗАФАР
КУРБОННАЗАРОВИЧ**
Товар белгисига нисбатан манфаатдор шахс
талабларининг илмий ва амалий таҳлили

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

- 56 **ДАВЛЕТОВ ЎТКИРБЕК МАТМУРОТОВИЧ**
Ҳарбий суд: кеча ва бугун
- 66 **ИБРАГИМОВ ДИЁРБЕК ШУХРАТ ЎҒЛИ**
Вояга етмаганлар ҳақидаги қонунчилик
ижроси устидан прокурор назоратининг
ҳуқуқий асослари

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI.
HUQUQBUZARLIKLARNING
OLDINI OLISH. KRIMINOLOGIYA.
JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

75 **ҲАМИДОВ НУРМУҲАММАД
ОРИФ ЎҒЛИ**

Хорижий давлатлар қонунчилигида айрим трансмиллий жиноятлар учун жавобгарлик хусусиятлари

91 **МАТЧАНОВ ФАХРИДДИН
КУРАМБОЙ ЎҒЛИ**

Айрим хорижий давлатларда маҳкумларнинг моддий-маиший таъминоти билан боғлиқ масалалар таҳлили

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI.
KRIMINALISTIKA,
TEZKOR-QIDIRUV HUQUQI VA
SUD EKSPERTIZASI

100 **НОРОВА НАСИБА АЗАМатовна**

Понятие и значение соглашения о признании вины в уголовном процессе: международный и национальный аспект

109 **РУЗМЕТОВ БОТИРЖОН
ХАЙИТБАЕВИЧ**

Терроризм билан боғлиқ жиноятларни тергов қилишда тергов ҳаракатларини ўтказиш ва исботлашнинг долзарб масалалари

122 **ЧОРИЕВА ДИЛБАР МЕНГДАБИЛОВНА**

Ишни судга қадар юритишда ҳимоя функциясининг процессуал табиати

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

132 **ВАЛИЖОНОВ ДАЛЕР ДИЛШОДОВИЧ**

Особенности развития международного сотрудничества органов прокуратуры Республики Узбекистан в рамках цифровой интеграции

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

- 141 **САФАРОВ ТЕМУР УКТАМОВИЧ**
Общие теоретические аспекты коррупции в
органах государственного управления

DAVLAT DASTURLARI

- 150 **ХАМЕДОВ ИСА АХЛИМАНОВИЧ**
О значении реформирования
законодательства об административных
процедурах в свете стратегических
приоритетов развития страны

UDC: 12.00.11

ORCID: 0000-0002-7722-4569

ПАРЛАМЕНТ ТАДҚИҚОТ ХИЗМАТЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ҚИЁСИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАҲЛИЛИ

Ботиров Хуршид Илёс ўғли,
Тошкент давлат юридик университети
“Конституциявий ҳуқуқ” кафедраси ўқитувчиси;
e-mail: xibotirov@gmail.com

Аннотация. Ушбу мақолада парламент тадқиқот хизматларининг фаолияти хорижий давлатлар тажрибаси мисолида таҳлил қилинган. Бунда қонун чиқарувчи органлар учун ҳолис ва ишончли ахборотнинг зарурати ва манбалари кўрсатилган. АҚШ, Канада, Франция каби ривожланган давлатларда парламент тадқиқот хизматларининг тузилмаси, вазифаларини таҳлил қилиш орқали уларнинг парламент фаолиятини илмий ва ахборот-таҳлилий жиҳатдан таъминлаш масалалари ўрганилган. Парламент фаолиятини илмий ва ахборот-таҳлилий таъминлашнинг мазмун-моҳиятини тушуниш учун мазкур соҳада энг илғор тажрибага эга бўлган парламентлар (АҚШ, Буюк Британия, Жанубий Корея, Туркия)нинг илмий хизматлари фаолиятини чуқур таҳлил қилиш алоҳида аҳамиятга эга. Хорижий парламентларнинг илмий хизматлари амалиёти таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, уларнинг мақоми, мазмуни, объекти ва субъекти, ўрганиш предмети ва тадқиқот услублари бирмунча фарқланади. Парламентнинг қабул қилинаётган қарорлари, аксарият ҳолларда тайёрланган қонун лойиҳалари, шунингдек, парламент томонидан қабул қилинган қонунларни илмий экспертиза қилиш, режалаштириладиган парламент тадбирларини ўтказиш, масалан, парламент назорати натижаси бўйича танланган таъсир чорасини қўллашдан олдин унинг тўғрилигини илмий жиҳатдан асослантириш улар фаолиятида муҳим ўрин тутади. Ушбу мақолада берилган қиёсий таҳлил методи парламент тадқиқот хизматларининг вужудга келиш тарихини ёритади ва Олий Мажлис палаталари фаолиятини илмий ва ахборот-таҳлилий жиҳатдан таъминлашни такомиллаштиришга хизмат қилади.

Калит сўзлар: демократия, парламент назорати, Конгресс, тадқиқот, парламент тадқиқот хизмати, парламент кутубхонаси, қадриятлар, муаммолар.

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАРЛАМЕНТСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ СЛУЖБ

Ботиров Хуршид Илёс ўғли,
преподаватель кафедры “Конституционное право”
Ташкентского государственного юридического университета;

Аннотация. В статье анализируется деятельность парламентских исследовательских служб на примере зарубежного опыта. Подчеркивается необходимость объективной и надежной информации для законодательного органа и ее источники. Были изучены структура и функции парламентских исследовательских служб для обеспечения научной и информационно-аналитической поддержки парламентской деятельности в развитых странах, таких как США, Канада, Франция. Глубокий анализ деятельности научных служб парламентов (США, Великобритании, Южной Кореи, Турецкой Республики), обладающих наиболее передовым опытом в этой области,

имеет особое значение для понимания сущности и содержания обеспечения научной и информационно-аналитической деятельности парламента. Анализ практики научных служб зарубежных парламентов показывает, что их статус, содержание, объект, предмет и методы исследования несколько различны. Научное обоснование принимаемых парламентом решений, чаще всего проведение научной экспертизы подготовленных законопроектов, а также принятых парламентом законов, проведение запланированных парламентских мероприятий, например, перед применением выбранной меры воздействия на результат парламентского контроля, играют важную роль в их деятельности. Метод сравнительного анализа, приведенный в данной статье, охватит историю существования парламентских исследовательских служб и послужит совершенствованию обеспечения научной и информационно-аналитической деятельности палат Олий Мажлиса.

Ключевые слова: демократия, парламентский контроль, Конгресс, исследования, парламентская исследовательская служба, парламентская библиотека, ценности, проблемы.

COMPARATIVE-LEGAL ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF PARLIAMENTARY RESEARCH SERVICES

Botirov Khurshid Ilyos ugli,

Tashkent State University of Law

Lecturer of the Department of Constitutional Law

Abstract. This article analyzes the activities of parliamentary research services on the example of foreign experience. It highlights the need and sources of objective and reliable information for the legislature. The structure and functions of parliamentary research services of developed countries such as the United States, Canada, and France have been studied to provide scientific and information-analytical support to their parliamentary activities. Deep analysis of the activities of scientific services of parliaments (USA, Great Britain, South Korea, The Republic of Turkey), which have the most advanced experience in this field, is of particular importance in understanding the essence and content of providing scientific and information-analytical activities of the parliament. The analysis of the practice of scientific services of foreign parliaments shows that their status, content, object and subject of study and research methods are somewhat different. An important role in their activities is played by the scientific examination of decisions adopted by the Parliament and draft laws prepared, as well as the scientific justification for conducting parliamentary control. The method of comparative analysis given in this article will cover the history of the existence of Parliamentary Research Services and will serve to improve the provision of scientific and information-analytical activities of the chambers of the Oliy Majlis.

Keywords: democracy, parliamentary control, Congress, research, parliamentary research service, parliamentary library, values, problems.

Дунёда барча қонун чиқарувчи органлар ўзларининг вакиллик, қонунчилик ва назорат функцияларини бажаришда ишончли ва аниқ таҳлилий маълумотларга эҳтиёж сезади. Бунда эса, биринчи навбатда, парламент фаолияти учун ахборотнинг турли манбалари – парламент кутубхоналари (илмий ходимлар ва интернетга

уланиш имконияти), парламент тадқиқот институтлари ва ихтисослашган қонунчилик бюджет идоралари муҳим роль ўйнайди. Лекин турли давлатлар парламентларида кутубхоналар турлича ресурсларга эга. Масалан, АҚШ Конгресси кутубхонаси 110 миллион китоб ва 75 минг даврий бунага эга бўлган бир вақтда Бурунди парла-

менти кутубхонасида бор-йўғи 50 дона китоб, Парагвай парламенти кутубхонасида фақат битта даврий нашр – журналга обуна мавжуд [1].

Шунингдек, парламентни илмий ва ахборот-таҳлилий маълумотлар билан таъминлашда илмий марказларни жалб этишда ҳам турлича ёндашувлар мавжуд. Мисол учун, Канада, Ҳиндистон, Бангладеш ва Россия сингари мамлакатларда парламент институтлари ахборот муаммосининг ечими сифатида фаолият юритади. Бундай институтлар парламентдан ташқаридаги мустақил ташкилотлар (Канада ва Россия, Жанубий Корея, Ўзбекистон) ёки парламент тузилмасининг бир қисмидир (Туркия, Ҳиндистон ва Бангладеш). Яъни парламент бюджети катта кутубхонанинг кенг қамровли хизматини таъминлай олмайдиган жойда парламент тадқиқот институти парламент аъзолари учун илмий ва ахборот-таҳлилий манба сифатида хизмат қилади.

Ахборот демократик қонун чиқарувчи органлар фаолияти учун муҳимдир. АҚШлик олим Францич таъкидлаганидек, қонун чиқарувчи органлар ўзларининг вакиллик, қонунчилик ва назорат функциялари учун ахборотга муҳтож [2, 256-б.]. Францич АҚШ Конгресси ҳақида ёзар экан, қуйидагиларни таъкидлаган эди:

“Конгресс ўз ролини яхшироқ бажариши учун тўртта асосий маълумот турига муҳтож. Умуман, Конгресс ва ҳар бир конгрессмен ўз иш жадвалларини мувофиқлаштириш ва режалаштириш учун маълумотга муҳтож бўлиб, қарор қабул қилувчи орган сифатида Конгресс қонунчилик фаолияти ва сайловчилар талабларини кузатиши ҳамда улар билан ишлаш самарадорлигини ошириши ва қонунчиликда ҳам, қонунчиликдан ташқари фаолиятда ҳам уларнинг манфаатларини таъминлаш воситаларини ишлаб чиқиши керак. Шунингдек, Конгресс давлат бошқарувини назорат қилиш учун амалга ошири-

лаётган дастурларнинг муваффақиятини кузатиши ва заиф жиҳатларини аниқлаши керак” [2, 257-б.].

АҚШлик яна бир олим Жон Лизнинг таъкидлашича, қонун чиқарувчи органлар томонидан олиб бориладиган назорат туридаги тадбирлар миқдори парламент тадқиқот хизмати ходимлари ва ахборот манбалари доирасига сезиларли боғлиқдир [3].

Парламент тадқиқот хизматларини ташкил этиш нисбатан янги ҳодиса. Европа мамлакатларида Иккинчи жаҳон урушидан кейин, асосан, парламент кутубхоналари ишини тўлдириш учун тадқиқот марказлари ривожлана бошлади [4].

Парламент илмий тадқиқот марказлари парламент ишининг муҳим қисмидир. Уларнинг асосий вазифаси қонунчиликни таққослаш ва парламентарийларнинг саволларига жавоб беришдир. Улар сайланган вакилларнинг адолатли ва эркин қарор қабул қилишига кўмаклашади. Қонун чиқарувчи орган ушбу профессионал органларни ўзининг назорат функциясини самарали бажаришга ёрдам бериш мақсадида тузади [5].

Марказлар, одатда, парламентларнинг ижрочи аппарати раҳбарларига бўйсунди ёки парламент идоралари ичида алоҳида бўлим сифатида ташкил этилади. Марказларнинг баъзилари ўз фаолияти бўйича йиллик ҳисоботларни нашр этади ва уларнинг айримлари парламент мажлисларида кўриб чиқилади.

Парламентнинг самарали фаолият юритишида ахборотнинг муҳимлигини англаган ҳолда, 1963 йилда илк бор Франция парламентида маъмурий ва ҳукумат маълумотларини йиғиш ҳамда таҳлил қилиш мақсадида Парламент ва маъмурий ахборот бўлинмаси (парламент кутубхонаси ичида) ташкил этилди. Бу парламент тадқиқот хизматлари фаолиятининг бошланиши эди ва 1970 йилда ушбу бўлинма алоҳида мустақил Тадқиқот ва ҳужжатлар

идораси ташкил этилгунига қадар фаолият юритди [6]. Ўша даврда Германия, Британия ва Канада парламентларида ҳам шундай ўзгаришлар рўй берди [7].

АҚШликолимлар Г. Левинберг ва С. Петтерсон парламентда маълумотларга бўлган эҳтиёж муҳим сиёсий аҳамиятга эга маълумотлар кўпинча ҳукумат қўлида бўлгани сабаб ортиб бормоқда, деб таъкидлайди ҳамда ҳукумат қабул қилаётган қарорларни танқидий кўриш ва сиёсий муқобилларини таклиф қилиш учун қонун чиқарувчи ҳокимиятнинг ҳукумат таъсиридан холи ва ишончли маълумотга муҳтожлигини қайд этади [8].

Бепул (ва ишончли) маълумотлар парламентларнинг (ва парламент аъзоларининг) самарали ишлаши учун зарур шарт бўлса-да, бу етарли эмас. Парламент аъзолари ва уларнинг ёрдамчилари ўзларида мавжуд бўлган маълумотлардан қандай фойдаланишни ҳам билишлари керак.

Таҳлиллар кўрсатадики, ривожланаётган мамлакатларда, жумладан, Ўзбекистонда ҳам парламент аъзолари парламент кутубхоналаридан самарали фойдаланмайди. Бу эса қонун чиқарувчи ва ҳукумат ҳаракатларини назорат қилувчи вазифаларини амалга оширишда парламент аъзоларининг мавжуд маълумотларни қайта ишлаш имкониятлари чекланишига сабаб бўлмоқда. Шу боис парламент кутубхоналарини такомиллаштириш ҳамда парламент аъзолари учун мавжуд бўлган маълумотлардан қандай фойдаланишни ўргатувчи курслар ва семинарлар ташкил қилиш мақсадга мувофиқ.

Баъзи ҳолларда парламент институтлари заиф кутубхоналар муаммосига ечим сифатида таклиф қилинади. Бундай институтлар парламент кутубхонаси ресурсларининг заиф томонларини илмий проактив тадқиқотлар билан тўлдиришни мақсад қилади.

Ташкилий тузилма нуқтаи назаридан тадқиқот институтларини уч турга бўлиш

мумкин. Баъзилари парламент тузилмасининг бир қисми бўлгани боис “ички”, бошқалари эса мустақил ташкилотлар бўлгани сабабли парламент учун “ташқи” тузилмалар ҳисобланади. Бангладешдаги Қонунчилик ахборот маркази, Чехиядаги Парламент институти ва Ҳиндистондаги Парламентни ўрганиш ҳамда ўқитиш бюроси (БПСТ) ички парламент институтларига мисол бўла олади. Масалан, Парламентни ўрганиш ва ўқитиш бюроси Лок Сабҳа (Ҳиндистон парламенти қуйи палатаси) котибиятининг ажралмас бўлими бўлиб, унинг директори Лок Сабҳа бош котибига ҳисобот беради. Аксинча, Канададаги Парламент маркази, Филиппиндаги Қонунчиликни ривожлантириш маркази ва Россияда 2005 йилгача фаолият юритган Парламентаризмни ривожлантириш жамғармаси “ташқи” парламент институтлари намуналаридир [9]. Масалан, Парламент маркази мустақил нодавлат нотижорат ташкилот бўлиб, дастлаб Канада қуйи палатаси таркибидаги қўмиталар учун шартнома асосида тадқиқотлар ўтказиш учун ташкил этилган.

Таиланднинг Қирол Пражадхипок институти эса парламент институтларининг учинчи турига мансуб, яъни “аралаш” тур ҳисобланади ҳамда у, одатда, ички ва ташқи институтлар билан боғлиқ хусусиятларни намоён этади. ҚПИ дастлаб Таиланд Вакиллар палатаси котибиятининг бўлими сифатида ташкил этилган. 1998 йил сентябрь ойида Қирол Пражадхипок институти тўғрисидаги қонун эълон қилинганидан сўнг мустақил ва автоном институт сифатида ташқи институтлар хусусиятларига эга бўлди. Шу билан бирга, ҚПИ бошқа ташқи парламент институтларидан иккита асосий жиҳати билан ажралиб туради. Биринчидан, Миллий Ассамблея президенти бир вақтда институт раиси ҳам бўлиб, у парламент ва институт ўртасида расмий алоқани таъминловчи ҳисобланади. Иккинчидан, ҚПИ бош котиби Миллий

Ассамблея ва юқори палатага йиллик ҳисоботларни тақдим этади.

Парламент институтлари бажарадиган функцияларига кўра бир-биридан фарқ қилади. Баъзилари тадқиқот олиб бориб, парламент фаолиятини илмий ва ахборот-таҳлилий жиҳатдан таъминласа (Бангладеш), бошқалари парламент аъзолари учун тренинглари ташкил қилади (Ҳиндистон), айримлари ҳам илмий ва ахборот-таҳлилий жиҳатдан таъминлайди, ҳам тренинглари ташкил қилади (Филиппин, Таиланд). Чехия Парламент институтини эса қарор қабул қилиш жараёнига таъсир қилишдан қочади. Давлат идораларидан фарқли ўлароқ, бу институт муаммоларни лоббистларнинг қизиқишидан холи тарзда фақат ҳуқуқий нуқтаи назардан холис баҳолайди. Парламент институтини ижро этувчи органларга ечимлар топиб бермайди. У бу таклифларни фақат ex-post баҳолаши мумкин [10].

Ҳар бир тадқиқот хизмати томонидан қабул қилинган таъсис ҳужжатида энг муҳим кадрлар ва фаолият тамойиллари акс этиши, унда парламент аъзолари ва уларнинг ходимларига тақдим этиладиган хизматлар доираси, тадқиқот хизматларидан кимлар фойдаланиши мумкинлиги ҳақидаги тавсиф бўлиши керак. Тадқиқот ишлари, хизматлар долзарб, профессионал ва сифатли тарзда тайёрланиши зарур [11].

Хорижий парламентлар тадқиқот хизматлари амалиётида парламент фаолиятини илмий ва ахборот-таҳлилий таъминлашда уларнинг мақоми, мазмуни, объекти ва субъекти, ўрганиш предмети ва тадқиқот услубларига тўхталиш лозим.

Биринчидан, парламент фаолиятини илмий жиҳатдан таъминлашда илмий асосларга таяниш, уларни кучайтириш, қонун ижодкорлиги ва парламент назоратини йўналишларини амалга оширишда фаннинг барча соҳалари томонидан тўпланган илмий хулосалар, илмий-назарий

концепциялар, қарашлар ва умумэътироф этилган ғоялардан кенг фойдаланиш зарур. Бунда парламент фаолиятини илмий жиҳатдан таъминлашнинг бир нечта усулини кўрсатиш мумкин.

Биринчи усул – парламент томонидан қабул қилинаётган қонунлар, режалаштирилаётган парламент тадбирларини ўтказишда уларнинг тўғрилигини илмий жиҳатдан асослантириш. Бунда олимларнинг бажарган тадқиқот ишларидан фойдаланиш мумкин.

Иккинчи усул – парламент томонидан қабул қилинаётган қарорлар, аксарият ҳолларда тайёрланган қонун лойиҳаларини илмий экспертизадан ўтказиш [12].

Илмий экспертиза илм-фаннинг барча соҳалари бўйича ўтказилиши мумкинлигини инобатга олиб, илмий адабиётларда унинг икки тури – соф илмий экспертиза ва илмий-техник экспертиза эътироф этилади.

Учинчи усул – парламент томонидан қабул қилинаётган қарорлар бўйича илмий муҳокамалар ташкил этиш ҳамда натижаси бўйича тегишли таклиф ва тавсиялар олиш.

Юқорида санаб ўтилган учта усул парламент фаолиятини илмий жиҳатдан таъминлашнинг асосини ташкил этади ва ҳозир ривожланган мамлакатлар парламентлари фаолиятида кенг қўлланиб келинмоқда.

Парламент фаолиятини ахборот жиҳатдан таъминлаш, аввало, парламент, унинг органлари бўлган фракция, қўмита ва комиссиялар, ҳар бир депутат ва сенаторни керакли ахборот билан таъминлаш, улар режалаштирилаётган чора-тадбирлар, жумладан, тайёрланаётган қонун лойиҳасини ҳар томонлама пухта тайёрлаш, унинг предметини ташкил этувчи барча жиҳатларини тартибга солиш имконини яратувчи барча маълумотларни етказиб беришдир, десак хато бўлмайди. Бунда ахборотни сўраб олувчи парламент

субъекти турли статистик маълумотлар, тегишли вазирлик ёки идораларнинг ҳисобот ҳужжатлари, оммавий ахборот воситалари ёки махсус адабиётларда чоп этилган мақолалар ёки тадқиқот натижалари билан таъминланади [13].

Парламент фаолиятини таҳлилий жиҳатдан таъминлашда эса юқорида санаб ўтилган ахборот манбалари парламент субъекти томонидан эмас, балки ушбу маълумотларни тўплаш, умумлаштириш ва таҳлил этиш билан махсус шуғулланадиган тузилмалар, жумладан, парламентнинг илмий хизматлари томонидан комплекс равишда ўрганилиб, улар бўйича тегишли хулосалар чиқарилади [14].

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталари девонлари ва Парламент институти томонидан мазкур йўналишни ривожлантириш мақсадида қатор ишлар амалга ошириб келинмоқда. Бунда ҳам анъанавий ҳамда янги замонавий иш услубларидан, масалан, палатанинг тегишли қўмитаси томонидан тузилган ишчи гуруҳ фаолиятида иштирок этиш ёки Қонунчилик палатаси ва Сенатга тайёр қонун лойиҳалари ва уларга илова қилинадиган тегишли ахборот-таҳлилий маълумотларни тақдим этишдан кенг фойдаланиб келинмоқда [15].

Парламент кутубхоналари, институтлари ёки бюджет таҳлили идораларининг мавжудлиги қонунчилик сифатига сезиларли таъсир кўрсатганини исботловчи эмпирик далиллар етарли даражада кўп эмас. Аммо жамият ва нодавлат ташкилотлар билан ҳамкорликда парламент тадқиқот хизматлари қонун лойиҳаларини ишлаб чиқишда парламентни кўпроқ ўйлашга мажбур қилмоқда. Мисол учун, парламент институтининг www.meningfikrim.uz каби онлайн платформаси кўп масалаларда адолатли ва оқилона қонунлар яратиш имкониятини берди [16].

Кўпгина хорижий давлатларда барча НХХ лойиҳалари келишувлари уларни

ишлаб чиқиш жараёнида бошланади. Чунки лойиҳа тайёр бўлганидан кейин унга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш мураккаб масалага айланади. Норма ижодкорлигининг мақсади эса НХХни қабул қилиш орқали муайян ижтимоий муносабатларни тартибга солиш ва ижтимоий гуруҳлар, жамоалар ва индивидлар манфаатларини келиштиришдан иборатдир. Ушбу мақсадга эришишда АҚШда расман белгиланган “тартибга солувчи келишув” алоҳида аҳамиятга эга [17].

Ўзбекистон тажрибасига назар ташласак, Президентимиз ташаббуси билан парламент фаолиятини илмий, ахборот-таҳлилий жиҳатдан таъминлаш самарадорлигини ошириш, парламентнинг қонун ижодкорлиги ишлари сифатини тубдан яхшилаш мақсадида 2017 йил 29 декабрда Олий Мажлис ҳузурида Қонунчилик муаммолари ва парламент тадқиқотлари институти ташкил этилди [18].

Институтни шакллантириш жараёнида жаҳон тажрибаси, 50 дан ортиқ мамлакат амалиёти, яъни парламентга илмий-эксперт, таҳлил хизматини кўрсатадиган турли шаклдаги органлар иши ўрганилди. Жумладан, Жанубий Корея Миллий Мажлиси ҳузурида 100 дан ортиқ илмий ходимни ўзида жамлаган Миллий Ассамблея тадқиқот хизмати фаолияти, Япония парламентида мустақил таҳлиллар билан шуғулланадиган учта орган — парламент миллий кутубхонасининг ҳуқуқий маълумот ва тадқиқот бюроси, Вакиллар палатасининг тадқиқот бюроси, Маслаҳатчилар палатасининг тадқиқот идораси тажрибаси билан танишиб чиқилди. АҚШ Конгрессининг Тадқиқот хизмати, Германия Бундестагидаги Илмий хизмат, Туркия Буюк Миллат Мажлисининг Тадқиқот маркази, Польша Сейми канцелярияси Тадқиқотлар бюроси, Чехия Республикаси Депутатлар палатаси ва Сенатининг Парламент институти, шунингдек, Греция, Малайзия, Украина каби мамлакатларнинг худди шундай

тусдаги тузилмалари фаолияти ўрганилди. Энг муҳим жиҳати, ушбу органларнинг номи ҳар хил бўлгани билан фаолият йўналиши ва мақсади бир хил, уч йўналишдаги вазифани бажаради. Биринчидан, халқ билан мулоқот қилади, халқнинг фикрини парламентга етказди. Иккинчидан, депутатлар ва сенаторларга илмий маслаҳат беради, уларга хулосалар, тадқиқот натижаларини тақдим этади. Учинчидан, парламент фаолиятини илмий асосда ташкил этиш бўйича таклифлар ишлаб чиқади [20].

Шубҳасиз, мамлакатимизда шундай институтнинг ташкил этилгани парламентнинг фаоллиги, роли ва таъсири ошишига, қонунчиликни халқимизга яқинлаштиришга, қонунларнинг ҳаётий бўлишига ва пировардида мамлакатимизнинг тараққий этишига хизмат қилади.

Институт томонидан демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва мамлакатни модернизация қилишда парламентнинг ролини кучайтириш, унинг норма ижодкорлиги ва парламент назорати йўналишидаги фаолияти самарадорлигини ошириш бўйича муайян ишлар амалга оширилди.

Хусусан, институт томонидан 120 та қонун лойиҳаси тайёрланди. 100 дан ортиқ қонун

лойиҳаси экспертизаси амалга оширилди.

Бироқ дунёнинг кўплаб мамлакатларидаги парламентлар таҳлили қуйидагиларни хулоса қилиш имконини беради:

биринчидан, парламент назоратини таъминлаш, коррупциянинг олдини олишда ва демократияни ривожлантиришда ҳолис ва ишончли маълумотларни тақдим этиш парламент учун жуда ҳам зарур. Парламентда очиқ, ҳолис, ишончли ва аниқ маълумот манбаларининг мавжудлиги демократиянинг қай даражада ривожланаётгани белгиси бўлиб, демократия ва оқилона бошқарув амалиётини жорий қилишда муҳим аҳамиятга эга;

иккинчидан, парламент аъзоларида мавжуд маълумотлардан фойдаланиш кўникмасини ҳосил қилиш учун уларни ўқитиш, малакасини ошириш зарур ва шуни ҳисобга олган ҳолда, парламент кутубхоналари, парламент институтлари ва халқаро ташкилотларга алоҳида эътибор қаратиш лозим;

учинчидан, парламент аъзоларининг парламент функцияларини тўғри бажариши учун манбалардан иложи борица кўпроқ маълумот олишларига зарур шарт-шароитлар яратиш керак.

REFERENCES

1. Pelizzo R., Stapenhurst R., Miller R. (2004). Parliamentary Libraries, Institutes and Offices: The Sources of Parliamentary Information. SSRN Electronic Journal. 10.2139/ssrn.1026371.
2. Frantzich S.E. Computerized Information Technology in the U.S. House of Representatives. Legislative Studies Quarterly, vol. IV, n. 2, (May) 1979, pp. 255-280. On this point see p. 256.
3. Lees J.D. Legislatures and Oversight: A Review Article on a Neglected Area of Research, Legislative Studies Quarterly, vol. 2, n. 2, (May) 1977, pp. 193-208. The quote is taken from p. 202.
4. Schick R., Hahn G. (1995). The reference and research services of the German.
5. Fitsilis F., Koutsogiannis A. Strengthening the Capacity of Parliaments through Development of Parliamentary Research Services (July 29, 2017). Working paper, 13 th Workshop of Parliamentary Scholars and Parliamentarians, 29-30 July 2017, Oxfordshire, UK. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3216371>
6. Bundestag. Government Information Quarterly, 12(2), 141-161.
7. Campbell S., Laporte J. The Staff of Parliamentary Assemblies in France, Legislative Studies Quarterly, vol. IV, no. 4, (November) 1981, pp. 521-531. The quote is taken from p. 527.
8. Blischke W. Parliamentary Staff in the German Bundestag, Legislative Studies Quarterly,

vol. IV, n. 4, (November) 1981, pp. 533-558. On the British case, see M.T. Ryle. The Legislative Staff Of the British House of Commons, *Legislative Studies Quarterly*, vol. IV, no. 4, (November) 1981, pp. 497-519.

9. Mueller W.C., Saalfeld Th. (eds.). *Members of Parliament in Western Europe: Roles and Behaviour*, London, Frank Cass, 1997, pp. 32-54.

10. Loewenberg G., Patterson S.C. *Comparing Legislatures*, Boston, Little, Brown and Company, 1979, p. 164.

11. Jágr D. (2020) Parliamentary research services as expert resource of lawmakers. The Czech way, *The Journal of Legislative Studies*, DOI: 10.1080/13572334.2020.1831127. Available at: <https://parlcent.org/what-we-do/parliamentary-networks/>

12. Guidelines for parliamentary research services Inter-Parliamentary Union (IPU) and the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), 2015 ISBN 78-92-9142-630-0.

13. Bekov I. Deyatelnost parlamenta vo vremya pandemii: opit zarubejnih stran i Uzbekistana [Parliament activities during a pandemic: experience of foreign countries and Uzbekistan]. *Review of law sciences*, 2020, no. 2.

14. Missingham R., Miskin S. (2011) An Informed Parliament: The Role of the Federal Parliamentary Library, *Australian Journal of Political Science*, 46:2, 331-339.

15. Narimanov B.A. Nodavlat notijorat tashkilotlar tarixi va nazariy-huquqiy asoslari [History and theoretical and legal basis of non-governmental non-profit organizations]. *Electronic journal "Legal Research"*, 2020, Tashkent, no. 5.

16. Kosimov B. Verxovenstvo prava i pandemiya koronavirusa COVID-19. The rule of law and Covid-19 coronavirus pandemic, *Review of law sciences*. 2020, no. 2.

17. Yuldoshev A. O'zbekistonda qonun hujjatlari loyihalarini fuqarolik jamiyati institutlari bilan kelishish holati va istiqbollari [state and prospects for negotiation of rules with civil society organizations in Uzbekistan]. *Review of law sciences*, 2020, vol. no. 3, pp. 40-46.

18. Oliy Majlis huzurida yangi institut o'z faoliyatini boshladi [A new institute has opened under the Oliy Majlis]. Available at: https://parliament.gov.uz/uz/events/other/23390/?sphrase_id=6612704

19. Oliy Majlis Qonunchilik palatasining besh yillik faoliyatiga nazar [A look at the five-year activity of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis]. Available at: <https://uza.uz/uz/posts/oliy-mazhlis-onunchilik-palatasining-besh-yillik-faoliyatiga-04-01-2020>